

Explaining the Process of Acculturation In Terms of Islamic Teachings with an Emphasis on the Role of Schools

■ Nikoo Dialameh¹ ■ Akram Goodarzi² ■ Atieh Azimi³

- **Objective:** The purpose of this study was to explain the process of acculturation based on Islamic teachings with emphasis on the role of schools.
- **Method:** This qualitative research was a hybrid one conducted in three sections: theoretical analysis, fieldwork and final analysis. In the first part, the content analysis method was used and in the second part, the interview method was used. The third part was the analysis of the findings in two parts. The research community in the section of content analysis was the Holy Quran and in the second section, the principals and teachers of the junior high schools of Tehran in the year 1400 SH. Samples were constructed in a purposeful manner until the saturation of the categories with 14 people in a semi-structured interview method. The collected data were analyzed through content analysis and open, centralized and selective coding.
- **Findings:** In the first part, using content-inductive-deductive content analysis, the components of the process of acculturation from the biography of the first prophets in the Quran were identified and classified into 4 categories. At a higher level, each of them was classified into three areas (cognitive, emotional and practical), including: 1. acculturation strategy with emphasis on monotheism with indices of prophetic behavior. 2. preliminaries including cultural studies, audience, empowerment and having an organization, proper timing. 3. Principles such as endurance and tolerance, preserving human dignity, internal commitment and liability, explicitness, and clear message. 4. Methods of institutionalizing values, including invitations to reasoning and giving motivation. In the second stage, based on the components of the process of Islamic acculturation and interviewing, and coding, two categories of roles were identified for schools. 1. Educational role including direct methods (practice and repetition in the gradual process), semi-direct (discussion, debate), and indirect (learning based on experience and action) 2. Giving motivation including cultural self-believing methods, persuasion method and the like.
- **Conclusion:** In the last stage of the research process, it was concluded – based on analysis and synthesis of the theoretical data, - that the teacher should strengthen, based on the principle of love in the process of acculturation, the spirit of monotheism in himself and in students by interacting effectively with his pupils to play a greater role in the process of acculturation.

Keywords: acculturation, internalizing values, institutionalize values, acculturation strategy

■ **Citation:** Dialameh, N, Goodarzi, A, & Azimi, A.(2022). Explaining the Process of Acculturation In Terms of Islamic Teachings with an Emphasis on the Role of Schools, Applied Issues in Islamic Education,7(2): 49-80

Received: 2022/04/13

Accepted: 2022/08/14

Published: 2022/08/24

1. **Corresponding Author:** An Assistant Professor in the Department of Islamic Teachings and Educational Sciences, Imam Sadeq University, Tehran, Iran.

E-mail: dialameh@isu.ac.ir 0000-0001-7490-297X

2. An Associate Professor in the Department of Islamic Teachings and Educational Sciences; Imam Sadeq University, Tehran, Iran.

E-mail: a.goodarzi@isu.ac.ir 0000-0002-3872-0180

3. An MA Student of Educational Management, Imam Sadeq University, Tehran, Iran.

E-mail: z_atieh21@yahoo.com 0000-0002-1768-0474

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تبیین فرایند فرهنگ‌پذیری بر اساس آموزه‌های اسلامی با تأکید بر نقش مدارس^۱

■ نیکو دیالمه* ■ اکرم گودرزی** ■ عطیه عظیمی***

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف تبیین فرآیند فرهنگ‌پذیری بر اساس آموزه‌های اسلامی با تأکید بر نقش مدارس انجام شد.

روش: پژوهش کیفی از نوع هیبرید بود که در سه بخش تحلیل نظری، کار در عرصه و تحلیل نهایی انجام شد. در بخش اول از روش تحلیل محتوا و در بخش دوم از روش مصاحبه استفاده شد. بخش سوم نیز، تحلیل یافته‌ها در دو بخش بود. جامعه تحقیق در بخش اول، قرآن کریم و در بخش دوم مدیران و معلمان مدارس متوسطه اول شهر تهران سال تحصیلی ۱۴۰۰ بود. نمونه‌ها به شیوه هدفمند تا رسیدن به اشباع مقولات با تعداد ۱۴ نفر به شیوه مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. از طریق تحلیل محتوا و کدگذاری باز، محوری و انتخابی داده‌های جمع‌آوری شده تحلیل گردید.

یافته‌ها: در بخش اول با استفاده از تحلیل محتوا به روش استقرائی-قیاسی، مؤلفه‌های فرآیند فرهنگ‌پذیری از سیره پیامبران اولوالعزم در قرآن در ۴ دسته مقوله‌شناسایی و هر کدام در سطحی بالاتر در سه حیطه (شناختی، عاطفی و عملی) دسته‌بندی شد. از جمله: ۱. راهبرد فرهنگ‌پذیری با تأکید بر توحیدباوری با شاخص‌های سلوک نبوی،

□ تاریخ انتشار الکترونیکی: ۱۴۰۱/۰۶/۰۲

□ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۳

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۴

۱. مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگ‌پذیری بر اساس آموزه‌های اسلامی و نقش مدارس در آن می‌باشد.

■ نویسنده مسئول: دانشیار دانشکده معارف اسلامی و علوم تربیتی، دانشگاه امام صادق (ع) پردیس خواهران، تهران، ایران.

E-mail: dialameh@isu.ac.ir 0000-0001-7490-297X

■ استادیار دانشکده معارف اسلامی و علوم تربیتی، دانشگاه امام صادق (ع) پردیس خواهران، تهران، ایران.

E-mail: a.goodarzi@isu.ac.ir 0000-0002-3872-0180

■ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه امام صادق (ع) پردیس خواهران، تهران، ایران.

E-mail: z_atieh21@yahoo.com 0000-0002-1768-0474

۲. مقدمات؛ با زیرمقولات فرهنگ‌شناسی، مخاطب‌شناسی، نیروسازی و داشتن تشکیلات، زمان‌بندی مناسب؛ ۳. اصول از جمله استقامت و بردباری، حفظ کرامت انسانی، تعهد و الزام درونی، صراحت بیان و وضوح پیام؛ ۴. روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها از جمله دعوت به تعقل و انگیزه‌بخشی. در بخش دوم براساس مؤلفه‌های احصا شده فرآیند فرهنگ‌پذیری اسلامی و مصاحبه و کدگذاری، دو دسته نقش برای مدارس شناسایی شد. ۱. نقش آموزشی شامل روش‌های مستقیم (تمرین و تکرار در فرآیند تدریجی)، نیمه‌مستقیم (بحث و گفت‌وگو، مناظره) و غیرمستقیم (یادگیری مبتنی بر تجربه و عمل)، ۲. انگیزه‌بخشی شامل روش‌های خودیاری فرهنگی، روش اقناع و ...

● نتیجه‌گیری: درمرحله آخر براساس تحلیل و ترکیب داده‌های نظری و تجربی چنین نتیجه‌گیری شد که معلم بر پایه اصل محبت و اقناع‌سازی الگوهای ارتباطی در فرآیند فرهنگ‌پذیری، باید ضمن تقویت روحیه توحید باوری در خود و دانش‌آموزان، با تعامل مؤثر با متریان، نقش آفرینی بیشتری در فرآیند فرهنگ‌پذیری نسل جدید داشته باشند.

واژه‌گان کلیدی: فرهنگ‌پذیری، درونی‌سازی ارزش‌ها، نهادینه‌سازی ارزش‌ها، راهبرد فرهنگ‌پذیری

مقدمه

هر جامعه‌ای دارای ارزش‌ها، هنجارها، باورها و به‌طور کلی اعتقادات فرهنگی اجتماعی بنیادی معینی است که در اثر غفلت ممکن است از میان برود. بنابراین انتقال آن به اعضای جدید جامعه و پاسداری آن از اهمیت زیادی برخوردار است که این امر در فرآیندی به نام فرهنگ‌پذیری صورت می‌گیرد. فرهنگ‌پذیری نخستین مرحله پذیرش فرهنگ است که تحت تأثیر یک فرهنگ در جامعه شکل می‌گیرد و تثبیت می‌شود. نوعی دگرگونی آرام و تدریجی است که با ارزش‌ها و باورهای اجتماعی سرو کار دارد و در واقع تطابق و هم‌نوایی عمیق فرد با هنجارها و موازین فرهنگی جامعه می‌باشد (صالحی‌امیری، ۱۳۹۵: ۴۶). برای اینکه فرآیند فرهنگ‌پذیری رخ دهد و رفتاری خاص به بخشی از فرهنگ یک جامعه تبدیل شود، در گام نخست، جامعه باید آن را به‌عنوان یک هنجار بپذیرد و سپس نزد افراد جامعه به یک ارزش تبدیل گردد؛ یعنی کسی که یک رفتار را بیشتر انجام دهد، ارزش بیشتری کسب می‌کند. وقتی این رفتار به مرور زمان پایدار شد و به نسل‌های دیگر هم انتقال یافت، به بخشی از فرهنگ تبدیل می‌شود (رفیع‌پور، ۱۳۹۹: ۳۱۷). بنابراین، فرهنگ از اولین ارتباط فرد با دیگران شکل می‌گیرد و در فرآیندی به نام فرهنگ‌پذیری، ارزش‌ها و هنجارها و عناصر فرهنگی را از جامعه کسب می‌کند و می‌آموزد.

در ابتدای شکل‌گیری مفهوم فرهنگ‌پذیری، این فرآیند تنها در رابطه با مهاجرانی که در مواجهه با کشورهای دیگر و فرهنگ‌های دیگر قرار گرفته بودند به کار گرفته می‌شد، اما امروزه تحولات جمعیتی و تکنولوژیکی، رویکردی پویاتر در فرهنگ‌پذیری را می‌طلبد. بنابراین در رویکرد جدید، می‌توان فرهنگ‌پذیری را سازگاری مؤثر شناختی، رفتاری و عاطفی در تعامل با افراد با پیشینه فرهنگی متفاوت تعریف کرد. این مدل پویای فرهنگ‌پذیری، هم مهاجران و هم غیرمهاجران را در بر می‌گیرد (Zee & Oudenhoven, 2022). ابعاد فرهنگ‌پذیری را می‌توان شامل انتقال ارزش‌ها، انتقال هنجارها، انتقال عقاید و باورها و درونی کردن ارزش‌های یک فرهنگ دانست (شریعتمداری طهرانی، ۱۳۹۷: ۲۴). در فرهنگ‌پذیری، جامعه به القای ارزش‌ها و هنجارهای خویش به افراد نائل می‌آید (منطقی، ۱۳۸۹). از طریق فرهنگ‌پذیری، فرد شیوه‌های زندگی جامعه خود را فرا می‌گیرد؛ شخصیتی کسب می‌کند و آمادگی رفتار به‌عنوان عضوی از یک جامعه را پیدا می‌کند. او یاد می‌گیرد خودش را با سیستم جدید انطباق داده و رفتاری مطابق انتظارات جامعه انجام دهد. در واقع، انسان در فرآیند فرهنگ‌پذیری است که از طریق کنش‌های متقابل اجتماعی، شیوه راه رفتن و گفتن را می‌آموزد و به تدریج به کسب تجربه‌های مختلف می‌پردازد (ستوده، ۱۴۰۰: ۹۰).

تاکنون نظریه‌های متعددی برای توصیف پدیده فرهنگ‌پذیری تدوین شده است. در میان نظریات پذیرفته‌شده، به نظریه «بری» می‌توان اشاره کرد. وی چهار راهبرد متفاوت فرهنگ‌پذیری را معرفی می‌کند (Berry, 2007)؛ در جذب یا درون‌سازی، فرد خویش‌تن را در اختیار فرهنگ اکثریت قرار داده و جایی برای نگهداری ارزش‌های خودی باقی نمی‌گذارد؛ در مقابل، در راهبرد جداسازی، از پذیرش فرهنگ اکثریت امتناع نموده و به حفظ ارزش‌های خودی ادامه می‌دهد؛ در یکپارچه‌سازی، فرد ضمن نگهداری فرهنگ خود، عناصری از فرهنگ اکثریت را نیز اقتباس می‌کند؛ و در راهبرد حاشیه‌ای، فرد به هیچ‌یک از فرهنگ خودی و فرهنگ اکثریت واقعی نمی‌نهد (Zee & Oudenhoven, 2022). فرهنگ‌پذیری شامل تغییراتی است که افراد در عقاید، ارزش‌ها و هویت‌شان در نتیجه تماس با دیگر فرهنگ‌ها تجربه می‌کنند (Kim & Alamilla, 2019). این تغییرات هم در سطح گروه و هم در سطح فرد به کار می‌رود (Berry, 1997). در سطح گروهی، این پدیده شامل تغییراتی است در ساختارهای اجتماعی، نهادها و اعمال فرهنگی. در

سطح فردی، سازه اخیر ناظر بر تغییراتی است که در فهرست یا خزانه رفتارهای شخصی رخ می دهد و طی فرآیندی طولانی مدت پی ریزی می گردد (تقی یاره، ۱۳۹۲). فرهنگ پذیری همچنین فرآیند تغییر دوگانه روانی و فرهنگی است که در تعاملات بین فرهنگی پدید می آید. تغییرات فرهنگی شامل دگرگونی در رسوم و زندگی سیاسی و اقتصادی یک گروه است. تغییرات روانی شامل دگرگونی در نگرش های یک فرد به فرآیند فرهنگ پذیری، هویت های فرهنگی و رفتار اجتماعی او در رابطه با تعاملات با گروه است. سازگاری نهایی نیز شامل هسته روانی (سلامت یک فرد) و مهارت های اجتماعی است که در کارکرد روزانه در موقعیت های پیچیده ضروری می باشد (Berry, Phinney & Vedder, 2006).

عوامل مؤثر بر فرآیند فرهنگ پذیری از نظر بیتس و پلاگ به چند دسته تقسیم می شوند. عامل اول، تأثیر تماس های افرادی که با جوامع دیگر تماس برقرار می کنند؛ عامل دوم پذیرش رفتارهای نو یعنی آن رفتارهای خاصی که در نتیجه تماس دگرگون می شوند. جامعه ای که عملکردهای فرهنگ پذیری را به تدریج می پذیرد، همه رفتارها یا باورداشتهای آن فرهنگ را اقتباس نمی کند، برعکس نفوذ فرهنگی با درجات متفاوتی از پذیرش و مقاومت روبه رو می شوند و به همین دلیل میزان دگرگونی فرهنگی در فرهنگ های تحت نفوذ فرهنگ های دیگر، بسیار متغیر است؛ عامل سومی که بر فرهنگ پذیری تأثیر دارد، ویژگی های جوامع در تماس متقابل است، به ویژه انعطاف پذیری، بازبودن مرزها و ساختارهای داخلی شان. اگر مرزهای یک جامعه بسیار در بسته باشد، ارتباط نزدیک با اعضای گروه ها دیگر مجاز نیست؛ توانایی سیاسی و نظامی نیز عامل دیگری در فرهنگ پذیری می باشد. مسأله اصلی، توانایی نسبی سیاسی و نظامی دو گروه در تماس است. جامعه ای که توانایی بیشتری دارد غالباً می تواند آلودگی های فرهنگی اش را بر جامعه ضعیف تر تحمیل کند. این درست همان قضیه ای است که در رویارویی استعمارگران اروپایی با اقوام بومی رخ داد. بر اثر این رخداد نظام سیاسی موجود این اقوام نابود شدند (ستوده، ۱۴۰۰).

نمایندگان جامعه که در دوران رشد اجتماعی، شیوه های زندگی و در کل، فرهنگ را انتقال می دهند، عوامل فرهنگ پذیری نامیده می شوند که از مهم ترین آن ها می توان به خانواده، مدرسه و نظام آموزش و پرورش، معاشران و گروه همسالان، رسانه، حاکمان، مدیران و نخبگان جامعه اشاره نمود (محسنی، ۱۳۹۶: ۱۲۵، ساروخانی و صداقتی فرد، ۱۳۸۸).

فرهنگ‌پذیری فرآیند پذیرش ویژگی‌های فرهنگی از افراد، گروه‌ها و جوامع می‌باشد که در ارتباط نزدیک با مفهوم جامعه‌پذیری می‌باشد، اگرچه معنای نسبتاً متمایزی نسبت به آن دارد. جامعه‌پذیری به فرآیند کسب مهارت‌ها، آگاهی‌ها و شیوه‌های زندگی اطلاق می‌گردد که افراد تحت فشارهای اجتماعی و کنترل‌های رسمی مطابق با قواعد رفتاری جامعه رفتار کنند (خیری، ۱۳۹۳). اما فرهنگ‌پذیری با اقدام افراد، مطابق قواعد فرهنگی جامعه از روی طیب خاطر و به صورت موضوعی اخلاقی صورت می‌پذیرد؛ بنابراین حتی اگر ضوابط الزام‌آور اجتماعی هم در کار نباشد، فرد از آن‌ها تخطی نمی‌کند (خیری، ۱۳۹۳). تفاوت‌های دو مفهوم جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری در جدول (۱) به‌طور خلاصه گردآوری شده است:

جدول ۱. تفاوت‌های فرهنگ‌پذیری و جامعه‌پذیری

فرهنگ‌پذیری	جامعه‌پذیری
● فرد را از جهات فراوان و عمیقاً با فرهنگ جامعه همانند می‌کند	● صرفاً فرد را با هنجارهای اجتماعی هماهنگ می‌کند.
● همراه با اعتقاد قلبی و التزام عملی	● بدون اعتقاد قلبی و از باب «خواهی نشوی رسوا، همرنگ جماعت شو»
● از روی طیب خاطر و به صورت موضوعی اخلاقی	● به دلیل قانون بودن و وجود جرائم رعایت می‌شود.
● رعایت هنجارها استحکام و استمرار بیشتری دارد.	● هماهنگی با هنجارها متزلزل و غیرمستمر است و ممکن است زود از میان برود.
● سازگار با نگرش فرد	● ممکن است با نگرش و باورهای فرد سازگار نباشد
● از پشتوانه وجدان فرد برخوردار است.	● کنترل رسمی ضمانت اجرای قوانین است.
● کنترل به صورت درونی و اخلاقی	● کنترل اجتماعی و بیرونی
● کانون اصلی در نهادی شدن فرهنگ و پذیرش قلبی	● تنها فرآیند آموزش هنجارها و نقش‌های اجتماعی
● اجتماعی شدن	● اجتماعی کردن
● فرد قدرت انتخاب و مداخله‌گری فعال و خلاق در هنجارپذیری دارد	● غالباً روش تحمیل و تلقین در انتقال هنجارها و ارزش‌ها به کار گرفته می‌شود.

با توجه به تفاوت‌های ذکر شده، نویسنده در این پژوهش به دنبال تبیین فرآیند فرهنگ‌پذیری است، فرآیندی که طی آن ارزش‌های جامعه در افراد درونی شده و رعایت هنجارها همراه با اعتقاد قلبی در فرد باشد.

حال از آن‌جا که پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه ذاتی و انتسابی نیست و فرهنگ، اکتسابی و قابل انتقال است، دستگاه تربیتی جامعه وظیفه آشنا کردن نسل جدید با فرهنگ جامعه را برعهده دارد. به‌طور کلی «انتقال فرهنگی» فرآیندی تعریف می‌شود که به‌واسطه آن فرهنگ جامعه از طریق آموزش از نسلی به نسل بعد انتقال می‌یابد و به‌واسطه آن، افراد فرهنگ‌پذیر می‌شوند (صداقتی‌فرد، ۱۳۹۵). بنابراین هدف کلی آموزش و پرورش در هر جامعه‌ای این است که هر فرد را طبق الگوی اعتقادات و ارزش‌های فرهنگی خود تربیت کند و انسانی شایسته آن جامعه تحویل دهد. اساساً یکی از کارکردهای آشکار آموزش و پرورش انتقال فرهنگ (فرهنگ‌پذیری) و پرورش اجتماعی (جامعه‌پذیری) می‌باشد و نظام‌های آموزشی غالباً با توجه به کارکردهای آشکار آن هدف‌گذاری و طراحی می‌شوند (علاقه‌بند، ۱۳۹۵: ۷).

معمولاً تغییرات زندگی اجتماعی و تأثیر آن در کلیه شئون زندگی، طبقه جوان و شاگردان مدارس را از میراث فرهنگی دور می‌سازد و همین امر تضادی بین افکار و عقاید جوان‌ها و سالمندان به‌وجود می‌آورد. اختلاف افکار و عقاید، تا اندازه‌ای وحدت جامعه را متزلزل می‌سازد و ادامه حیات اجتماعی مردم یک جامعه مشکل می‌شود. اینجاست که مدرسه برای جلوگیری از این تضاد، حفظ وحدت جامعه و ادامه زندگی اجتماعی باید به شاگردان کمک کند تا ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی را بهتر درک کنند و قدر و اهمیت آن‌ها را بدانند (شریعتمداری، ۱۳۹۳: ۴۶). در واقع مدرسه کانال و مجرای مؤثر برای انتقال مجموعه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، ارزش‌ها و باورهای خاص اجتماعی است (کرمی، کچوئیان‌جوادی، قدمی و محبی، ۱۴۰۰). بنابراین یکی از وظایف مهم آموزش و پرورش انتقال میراث فرهنگی به دانش‌آموزان است (منافی شرف‌آباد و زمانی، ۱۳۹۱). علاوه‌براین، آموزش و پرورش باید ایجادگر فرهنگی پویا باشد. چنین فرهنگی آداب و رسوم گذشته یعنی میراث فرهنگی را کورکورانه نپذیرفته، بلکه به تحلیل آن پرداخته و آن را با محک دانش و منطق می‌سنجد (دارایی، ۱۳۸۷). به‌طور کلی آموزش و پرورش در کانون تعالی فرهنگی است، چه به مفهوم وسیله انتقال میراث فرهنگی از یک نسل

به نسل دیگر و فرهنگ‌پذیری افراد جامعه، چه به مفهوم فراگرد رشد و تکامل انسان و تعالی جامعه و حتی در مفهوم فراگرد تغییر، تکامل و غنای فرهنگی، همواره آموزش و پرورش در قلب تعالی فرهنگی جامعه جای دارد (منافی شرف‌آباد و زمانی، ۱۳۹۱).

اما آنچه امروزه در جامعه ما قابل مشاهده است این است که فرهنگ ایرانی اسلامی ما در طول سال‌های گذشته در جهت فرهنگ‌پذیری نسل جوان دچار آسیب‌های جدی شده است. از جمله این آسیب‌ها، شکاف و تمایز نسل‌ها و همچنین بحران هویت است (امین‌پور، ۱۳۹۰). اگر در فرآیند فرهنگ‌پذیری کودکان و جوانان، فرهنگ یک جامعه تا حد مطلوبی به نسل بعد منتقل شود و باز تولید فرهنگی انجام پذیرد، میزان اشتراک فرهنگی بین دو نسل بسیار بالا می‌رود. در مقابل، اگر این فرآیند به علل مختلف دچار مشکل شود و به‌طور ناقص انجام گیرد، تداوم فرهنگی و ارزشی دچار مشکل شده و شکاف نسلی به‌وجود خواهد آمد (عیوضی، ۱۳۹۴).

علاوه بر مشکلات مطروحه بالا از سوی دیگر، فرآیند فرهنگ‌پذیری یکی از شکل‌های اساسی و عمیق تغییر فرهنگی است که همواره در معرض انواع تهدیدهای دشمنان قرار می‌گیرد و آنان از این راه در القای ارزش‌های غیربومی و تغییر فرهنگ یک جامعه اقدام می‌کند. برخی تهدیدهای مهم که در مسیر فرهنگ‌پذیری در ایران قرار دارد عبارت‌انداز (امین‌پور، ۱۳۹۰): تهاجم فرهنگی که ریشه بسیاری از آسیب‌های فرهنگی همچون بحران هویت، تضعیف دینداری و غلبه وضعیت سکولار در دانشگاه‌ها و مسائلی از این دست به‌شمار می‌رود. یکی دیگر از موضوع‌های بسیار مهمی که مقام معظم رهبری نیز بر آن تأکید دارد، مسئله «جنگ نرم» در بستر تهاجم فرهنگی است. تهدید دیگر امپریالیسم فرهنگی یا وابستگی فرهنگی می‌باشد که یکی از نمودهای جهانی شدن است. به‌عبارت‌دیگر ایجاد هژمونی در جوامع ضعیف‌تر به‌نحوی که سلطه از طریق اقتناع صورت گیرد نه فقط تحمیل (ایزدی و کاردان، ۱۳۹۰). این‌ها موانعی اساسی بر سر راه فرهنگ‌پذیری جوانان به‌شمار می‌آیند.

برای جلوگیری از آسیب‌های ذکر شده و همچنین مقابله با تهدیدهای اشاره شده، باید منابع اسلامی که در دسترس ما هستند مورد واکاوی عمیق قرار گرفته و مؤلفه‌ها و ابعاد فرآیند فرهنگ‌پذیری تبیین شود.

پر واضح است آیات قرآن به موضوعات مختلف مادی و معنوی، دنیوی و اخروی

توجه کرده است. از جمله موضوعات مورد توجه آیات، زندگی اجتماعی انسان و توجه به فرهنگ اجتماعات انسانی است. پیامبران الهی حامل رسالت و داعیه دار تربیت فرد و برپا کردن جامعه جدید با معیارها و ویژگی‌هایی بوده‌اند. این ویژگی جدید، همان است که در تعریف فرهنگ آمده است. در تعریف فرهنگ از منظر قرآن می‌توان چنین گفت: «فرهنگ عبارت است از کیفیت یا شیوه زیست بایسته و فعالیت انسان‌ها در حیات مادی و معنوی که مستند به وحی، طرز تعقل سلیم و احساسات تصعید شده آنان در حیات معقول تکاملی باشد.» (هاشمی، ۱۳۸۷).

حال با توجه به اینکه مکتب اسلام جامع‌ترین مکتب فکری و الگویی برای انسان است، برای شکل‌گیری فرهنگ و انتقال و درونی‌سازی ارزش‌ها و فرهنگ‌سازی چه روش‌هایی را ارائه می‌دهد و چه الگویی را معرفی می‌نماید؟ و در مواقع لزوم تغییر فرهنگ در جوامع، از چه راهکارهایی برای فرهنگ‌پذیر کردن افراد استفاده می‌نماید؟ این‌ها در عرصه فرهنگ نمونه مسائلی است که از جهان‌بینی اسلامی ضرورت بررسی آن حیاتی به نظر می‌رسد.

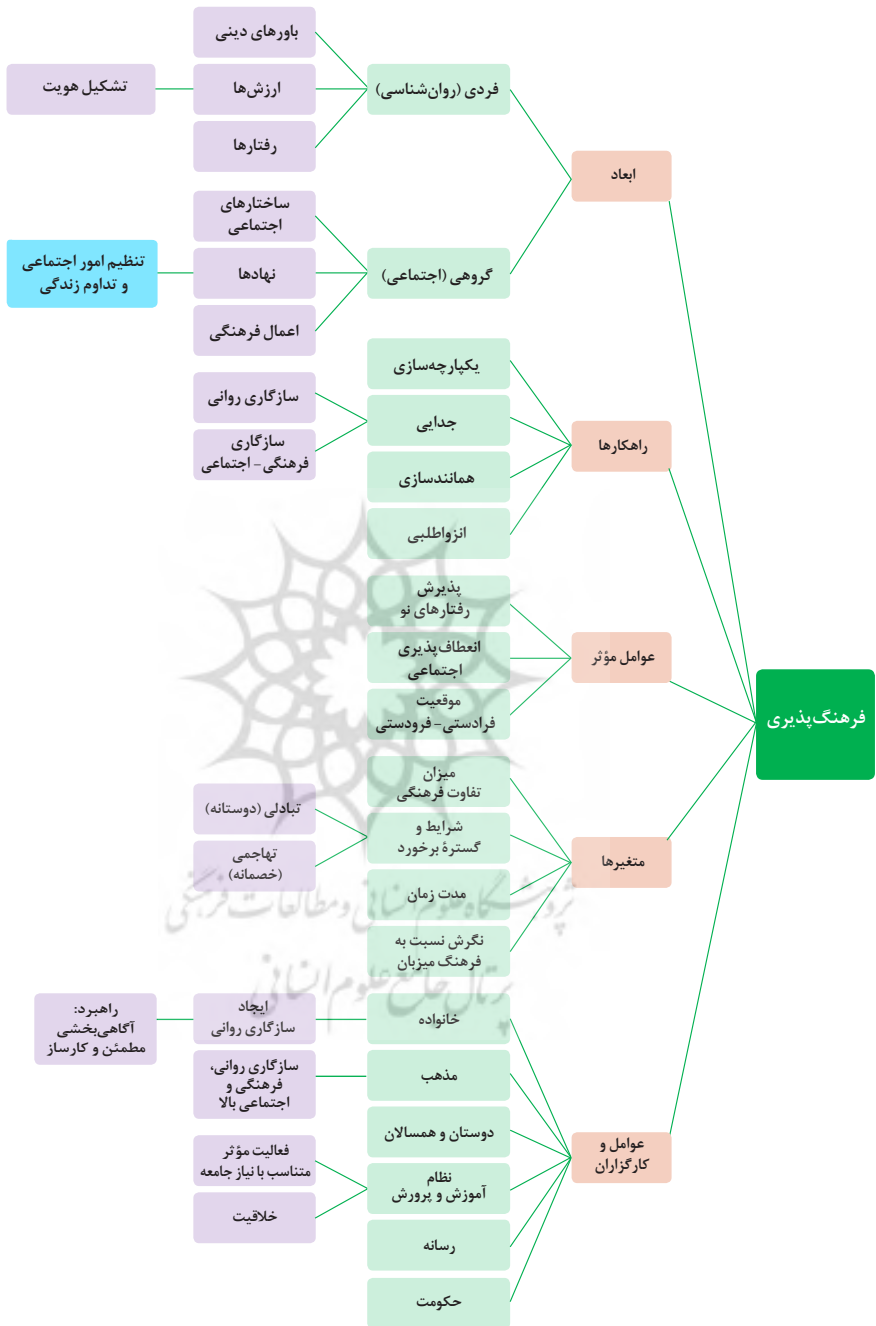
اگرچه با نگاهی به تاریخ صدر اسلام، می‌توان بهترین مصادیق را در امر فرهنگ‌پذیری یافت. به‌طور مثال، آن زمان که پیامبر اسلام تحولاتی اساسی در جامعه جاهلیت عربستان پدید آورد که منجر به شکل‌گیری فرهنگ اسلامی گردید. ایشان در مواجهه با فرهنگ جاهلی، نخست به فرهنگ‌سازی دینی و گذار از فرهنگ جاهلی پرداخت و بینش، رفتار، کردار، خلق و خو و به کوتاه سخن، همه فرهنگ مردم را سامان نو بخشید و بعد در ادامه برای فرهنگ‌پذیر کردن آحاد مردم تلاش کردند. مهم‌ترین ابزار علمی پیامبر برای تحقق این تحول فرهنگی، قرآن کریم بود. پیامبر با به کارگیری آیات الهی و پشتوانه قوی خداوندی به تغییر عوامل اجتماعی و فرهنگی و تغییر و نوسازی جامعه جاهلی پرداخت (جان‌احمدی و درزی، ۱۳۹۰).

پرواضح است همان‌طور که پیامبر بر اساس آموزه‌های قرآن توانست موانع فرهنگ‌پذیری نظیر جمود، خودبینی، کبر و سست‌اعتقادی را رفع و به جای آن تفکر و تعقل را جایگزین کند، و چنان فرهنگ والایی را به بار بنشانند ضروری است که متولیان امر آموزش، با رجوعی دوباره به آیات قرآن، فرآیند فرهنگ‌پذیری را استخراج و آن را راهنمای عمل خود قرار دهند.

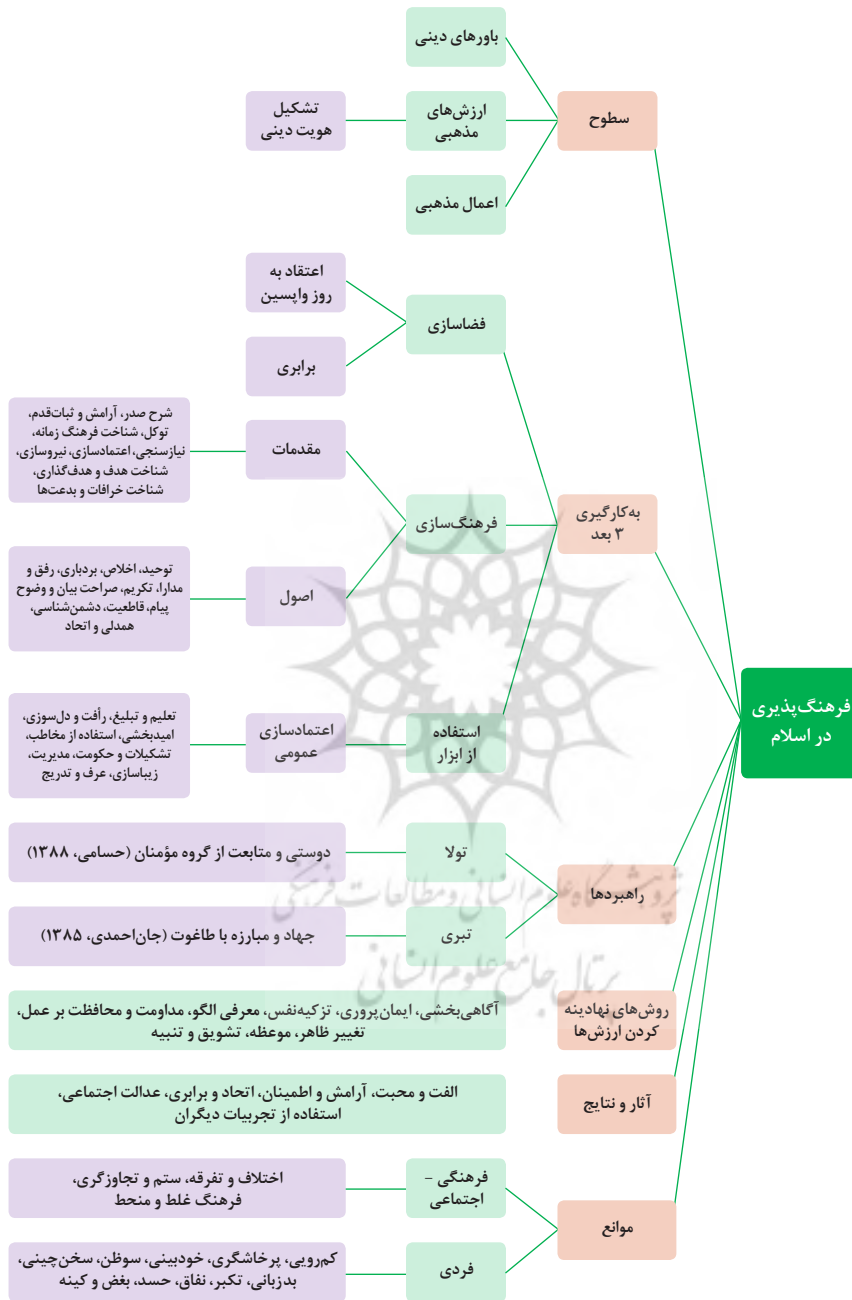
مرور مطالعات انجام‌شده حاکی از آن است که مختصر تحقیقاتی به مسأله فرهنگ‌پذیری و علل و عوامل آن پرداخته‌اند. برای مثال؛ نقدی و روشنایی (۱۳۹۱)، در تحقیق خود به ابتدایی‌ترین عامل فرهنگ‌سازی یعنی خانواده اشاره کرده‌اند که براساس یافته‌های آن، روش‌های تربیتی (جامعه‌پذیری) پدران در خانواده ایرانی و در بین اقوام مختلف و با متغیرهای تحصیلات و گروه‌های اجتماعی مختلف تفاوت معناداری دارد. تقی‌یاره (۱۳۹۲) نیز، به مطالعه عوامل روان‌شناختی تأثیرگذار بر فرهنگ‌پذیری دانشجویان پرداخته است. مطابق با یافته‌های وی، فرهنگ دانشجویی مؤلفه‌های ارزشی نسبتاً متفاوتی را به آنان عرضه می‌دارد. همچنین این پژوهش نشان داد ارتباط معناداری میان منابع فرهنگ‌پذیری (خانواده و دین)، عوامل تنش‌زا و انطباق روان‌شناختی در جامعه وجود دارد. غلامی، ذاکری و زینلی (۱۳۹۸) در پژوهش خود به بررسی شیوه‌های نهادینه کردن فرهنگ نماز در نوجوانان پرداخته‌اند. طبق یافته‌های ایشان، والدین مهم‌ترین نقش را در این عرصه دارند که باید با برنامه‌ریزی، مطالعه و پی‌گیری دقیق مرحله به مرحله، این امر را به انجام برسانند. در این میان اتخاذ سبک والدگری مثبت و مؤثر، ایمن‌سازی محیط، الگوسازی و ... از اقدامات کارآمد والدین است. منافی شرف‌آباد و زمانی (۱۳۹۱)، در پژوهش خود به تبیین نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه فرهنگی جامعه می‌پردازد و به این نتیجه می‌رسد که آموزش و پرورش کانون تعالی فرهنگی جامعه است. (Kefeng, 2015) پژوهشی با عنوان «مروری بر راهبردهای فرهنگ‌پذیری در میان دانش‌آموزان» انجام داده است. این تحقیق در صدد است تا ضمن بیان زمینه‌ها و موقعیت‌ها، سه اصطلاح «انطباق‌پذیری، فرهنگ‌پذیری و تعدیل شدن» را شرح دهد. همچنین دو حالت یا سبک فرهنگ‌پذیری را بیان می‌کند که شامل قرار گرفتن طولانی مدت در معرض فرهنگ میزبان، مانند مهاجران و پناهندگان؛ و قرار گرفتن کوتاه مدت مانند ساکنان موقت یا مهاجران موقت هستند. همچنین (Schachner, Juang, Moffitt and Vijver, 2018) در تحقیق خود مدارس را برای فرهنگ‌پذیری جوانان مهاجر و پناهنده بسیار مهم می‌دانند. ایشان سه سطح از زمینه مدرسه را از نظر تأثیرگذاری در نظر می‌گیرد که شامل تعاملات بین‌فردی (روابط همسالان، روابط معلم با دانش‌آموزان)، ویژگی‌های کلاس درس (مانند ترکیب قومیتی) و سیاست‌های مربوطه در سطح مدرسه و کشور است.

به همین ترتیب نیز؛ مختصر تحقیقاتی پیرامون فرهنگ‌پذیری با نگاه اسلامی انجام شده است. برای مثال؛ هاشم‌زاده (۱۳۹۳) به بررسی نقش حکومت در فرهنگ‌پذیری جامعه و تأثیرپذیرسازی فرهنگ درست در جامعه بر مبنای آموزه‌ها و حکومت امام علی (ع) به عنوان حکومت نمونه، پرداخته است. براساس یافته‌های این پژوهش مهم‌ترین مانع و مقتضی فرآیند فرهنگ‌پذیری جامعه، حکومت است که طبق سیره امیرالمؤمنین حکومت موظف است همه زمینه‌ها و بسترهای موردنیاز جهت پذیرش فرهنگ درست از جمله تأمین اقتصادی، پاسداشت آزادی، اجرای عدالت و ... را مهیا کند. امین‌پور (۱۳۹۰) در مقاله فرهنگ‌پذیری دینی و رسانه به بیان آسیب‌های پیش روی فرهنگ‌پذیری دینی از جمله شکاف و تمایز نسل‌ها، بحران هویت و تضعیف روحیه دینداری پرداخته و راه کارهای لازم برای تقویت فرهنگ‌پذیری دینی در نسل جوان را توسط ابزار رسانه مورد بررسی قرار می‌دهد. اسدی (۱۳۸۸) در کتاب خود دو راهبرد همگرایی فرهنگی و واگرایی فرهنگی را به عنوان راهبردهای فرهنگ‌پذیری در اسلام معرفی می‌کند. طبق یافته‌های وی، جامعه اسلامی با به‌کارگیری این دو راهبرد می‌تواند از اثرپذیری منفی فرهنگ بیگانگان جلوگیری کند. این دو راهبرد همان تولا و تبرایی است که جزء اصول عملی ده‌گانه دین اسلام است. همچنین در پایان نامه‌ای تحت عنوان روش‌شناسی فرهنگ‌سازی بر پایه قرآن و سیره، به بررسی عملکرد قرآن و پیامبر در تولید و ایجاد فرهنگ جدید اسلامی پرداخته شده است (الهی‌زاده، ۱۳۹۴). طبق قرآن کریم و پیامبر اسلام با فراهم نمودن مقدماتی مانند: تربیت و خودسازی، شرح صدر، توکل و رعایت اصولی چون اصل توحید، اخلاص، استقامت و بردباری و با استفاده از ابزارهای مناسب از قبیل تعلیم و تبلیغ، رافت و دلسوزی، تشویق به حذف، اصلاح و پالایش فرهنگ موجود جامعه با رویکرد کلی پرداخته‌اند.

در نمودار ۱ مدل مفهومی ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگ‌پذیری با توجه به پژوهش‌های انجام شده و پیشینه نظری آورده شده است.

نمودار ۱. ابعاد و مؤلفه‌های فرایند فرهنگ‌پذیری
براساس پژوهش‌های انجام شده و مبانی نظری

نمودار ۲. ابعاد و مؤلفه های فرآیند فرهنگ پذیری در اسلام

براساس پژوهش های انجام شده و مبانی نظری

شواهد مطالعاتی نیز حاکی از آن است که تا کنون تحقیقی یافت نشد که فرآیند فرهنگ‌پذیری را براساس متون اسلامی تبیین و نقش مدرسه را نیز در این فرآیند مشخص نماید. لذا این پژوهش قصد دارد تا پس از تبیین فرآیند فرهنگ‌پذیری از دیدگاه منابع اسلامی، به نقش مدارس متوسطه اول (آموزشی/ پرورشی/ سازمانی) در این فرآیند در سال ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بپردازد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظرهدف، کاربردی واز نظر نوع طرح، کیفی از نوع هیبرید است. روش هیبرید یکی از روش‌های مفهوم‌پردازی و توسعه نظریه است. این الگو مشتمل بر سه مرحله است. مرحله اول تحلیل نظری و مروری بر مطالعات، مرحله دوم مرحله کار در عرصه و مرحله آخر، تحلیل نهایی می‌باشد. هدف اصلی مرحله نظری، ایجاد و تکامل بستری مناسب جهت تحلیل عمیق و کشف جوهره مفهوم مورد نظر از طریق بررسی دقیق متون است. در پایان این مرحله، محقق، تعریف عملیاتی را برای مرحله کار در عرصه مشخص می‌نماید. اهداف مرحله کار در عرصه تقویت و پالایش مفهوم شکل‌گرفته در مرحله اول از طریق توسعه و تلفیق با مشاهدات تجربی موجود است و از نظر زمانی با مرحله اول همپوشانی دارد. در این مرحله به‌منظور تحلیل کامل‌تر مفهوم مورد نظر از روش جمع‌آوری کیفی داده‌ها استفاده می‌شود. مرحله سوم شامل ترکیب تحلیل نظری همراه با بینش و بصیرت‌های کسب شده از مشاهدات تجربی و گزارش یافته‌ها می‌باشد. در واقع داده‌های حاصل از مرحله کار در عرصه با داده‌های حاصل از مرحله نظری مورد مقایسه قرار می‌گیرد و تعریف واضح و جامع از مفهوم مورد نظر ارائه می‌شود (شوهانی، زمان‌زاده، ایرج‌پور، ولی‌زاده، ۱۳۹۴؛ زمان‌زاده، ولی‌زاده، رحمانی، غفوری‌فرد، ۱۳۹۵). در مرحله اول، اسناد و متون متعارف که شامل نظریه‌ها و پژوهش‌های مرتبط به علم مدیریت و روان‌شناسی و علوم اجتماعی است، بررسی شده و داده‌های کیفی از طریق تحلیل این اسناد استخراج شدند. برای این کار، کتب، پایان‌نامه‌ها و مقالات مرتبط، با کلیدواژه فرهنگ‌پذیری و درونی‌سازی ارزش‌ها، از منابع مختلفی همچون مجلات مدیریتی، سایتهای علمی داخلی و خارجی از جمله نورمگز، مگیران، ایران‌داک، ساجه، پروکوست و امثال جمع‌آوری شدند. سپس با استفاده از راهبرد تحلیل محتوا و به روش استقرائی-قیاسی، ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگ‌پذیری از متون اسلامی (قرآن) استنباط شدند.

پس از تکمیل داده‌های کیفی و شناسایی عوامل، برای روایی درونی و صحت اطلاعات به‌دست آمده از ابزار پرسشنامه استفاده شد. در پژوهش کیفی روایی درونی یا میزان اعتماد پذیری بیشتر به غنای داده‌ها، انسجام داده‌ها و توانایی تحلیل پژوهشگر بستگی دارد. صحت به وسعت تأیید تفسیر پژوهشگر توسط افراد دیگر اشاره می‌کند؛ یعنی به این سؤال پاسخ می‌دهد که آیا افراد دیگر به‌غیر از پژوهشگر نیز نتیجه‌گیری پژوهشگر را تأیید می‌کنند (ابوالمعالی، ۱۳۹۱). بنابراین در این مرحله از روش مثلث‌سازی نظریه استفاده شد. در این روش داده‌ها در اختیار دو نفر از متخصصین این حوزه قرار گرفته و با یک پرسشنامه نیمه‌ساختار یافته، اعتبار استنباط‌ها و مقولات به‌دست آمده، سادگی استنادات و وضوح و پذیرش علمی آن‌ها بررسی گردید و اصلاحات مورد نظر آن‌ها اعمال شد. مرحله دوم، کار در عرصه است. در این مرحله با استفاده از یک نمونه‌گیری هدفمند با مدیران و معلمان دوره متوسطه اول شهر تهران به‌منظور شناسایی نقش مدارس در فرآیند فرهنگ‌پذیری مصاحبه انجام شد. برای مصاحبه در این مرحله از پرسشنامه نیمه‌ساختار یافته استفاده شد که شامل ۵ سؤال باز پاسخ بود. به این ترتیب که از تمام پاسخگوها سؤالات مشابهی پرسیده شد، اما آن‌ها آزاد بودند که پاسخ خود را به هر طریقی که مایل اندازه دهند، در این مورد مسئولیت رمزگردانی پاسخ‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها برعهده محقق است. در نهایت در مرحله سوم براساس تحلیل نظری و گزارش‌های به‌دست‌آمده از واقعیات عینی در عرصه عمل، تحلیل نهایی و تفسیر یافته‌ها انجام شد. جامعه تحقیق در تحلیل متون اسلامی، قرآن کریم و بررسی سیره انبیاء اولوالعزم و در بخش مصاحبه مدیران و معلمان مدارس متوسطه دوره اول بود که با روش هدفمند و تا رسیدن به حد اشباع مقوله‌ای نمونه‌گیری انجام شد. معیار انتخاب افراد نمونه از بین مدیران و معلمانی بود که بیش از ۱۵ سال در عرصه آموزشی و تربیتی مدارس سابقه تدریس و مسئولیت اجرایی دارند. تعداد ۱۴ نفر به‌منظور شناسایی نقش مدرسه در فرآیند فرهنگ‌پذیری دانش‌آموزان با مشخصات زیر مورد مصاحبه قرار گرفتند.

سمت		تحصیلات			تعداد
مدیر	معاون (آموزشی یا پرورشی)	معلم	دکتری	کارشناسی ارشد	
۳	۳	۸	۲	۷	۵

در تحلیل قرآن به شیوه استقرائی سیره پیامبران مورد بررسی قرار گرفت و کدگذاری در سه سطح باز، محوری و منتخب انجام شد. در تحلیل مصاحبه‌های انجام شده نیز به‌همین ترتیب عمل شد. بخش اول یافتن مقولات مفهومی در داده‌ها در سطح اولیه‌ای از انتزاع است (کدهای باز) در بخش دوم، یافتن ارتباطاتی بین مقولات است که از طریق کدگذاری محوری و در پایان مفهوم‌سازی و گزارش این ارتباطات در سطح بالاتری از انتزاع است (کد منتخب).

یافته‌های پژوهش

الف. مرحله اول، تحلیل نظری: تحلیل محتوای متن قرآن کریم جهت تبیین

فرآیند فرهنگ‌پذیری

در تحلیل محتوای آیات قرآنی با هدف تبیین فرآیند فرهنگ‌پذیری، ابتداء بخشی از قرآن که شیوه و سیره پیامبران را بیان می‌کند، مورد مطالعه قرار گرفت. پس از استخراج آیات مربوطه و استنباط پژوهشگر از آیات، کدهای باز به‌صورت مفاهیم ساده شده، تدوین گردید و جداول تحلیل متن تهیه شد. آیات استخراج شده و کدگذاری مقولات به‌دست آمده در جدول ذیل آورده شده است.

جدول ۲. تحلیل محتوای قرآن و کدهای باز استخراج شده

آیات	کدهای باز
<p>۱. لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ ... (حدید، ۲۵).</p> <p>۲. خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ (اعراف، ۱۷۱).</p>	<p>۱. آگاهی بخشی</p> <p>۲. ارائه شواهد و ادله</p> <p>۳. بسترسازی برای بحث و گفت‌وگو</p> <p>۴. بیان دلایل منطقی</p>
<p>۲. ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ (نحل، ۱۲۵).</p>	<p>۵. به‌کاربردن روش موعظه</p> <p>۶. استدلال متقن و مستحکم</p> <p>۷. بیان مقدمات مورد پذیرش مخاطب در ارائه دلایل</p> <p>۸. عدم سوءاستفاده از ضعف فکری مخاطب</p>
<p>۳. رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ ... (بقره/ ۱۲۹)، (جمعه/ ۲) و (مؤمن/ ۳۲).</p> <p>۴. وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ... (ابراهم/ ۴)</p>	<p>۹. همزبانی و آشنایی با فرهنگ مخاطب</p> <p>۱۰. روان‌شناسی مخاطب (شناخت نقاط قوت و ضعف فرهنگ مخاطب)</p>

جدول ۲. (ادامه)

کدهای باز	آیات	
۱۱. دعوت به خردورزی و تفکر ۱۲. پذیرش آگاهانه و براساس تحقیق ۱۳. پرهیز از تقلید کورکورانه	● قُلْ إِنِّي عَلِي بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّي ... (انعام/۵۷). ● وَإِذَا قِيلَ لَهُم اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آيَاتًا ... (بقره/۱۷۰).	۴
۱۴. بهره‌گیری از شیوه‌های انگیزشی ۱۵. استفاده از هشدارهای لازم قبل از انجام عمل ۱۶. تقویت گرایش درونی فرد با تشویق	● رُسُلًا مُّبَيِّنِينَ وَمُنذِرِينَ لئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ... (نساء/۱۶۵).	۵
۱۷. تحمل سختی‌ها در راه نهادینه کردن ارزش‌ها ۱۸. داشتن صبر و استقامت ۱۹. پرهیز از عجله و شتاب ۲۰. امید همیشگی به اصلاح	● يَا حَسْرَةَ عَلِي الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِّن رُّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ (س/۳۰). ● فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعُرْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ ... (احقاف، ۳۵).	۶
۲۱. جهت‌گیری توحیدی ۲۲. خدمت برای خدا ۲۳. اخلاص در عمل ۲۴. خیرخواهی ۲۵. مسئولیت‌پذیری	● ... وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ (اعراف، ۶۸). ● وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجرتِ إِلَّا عَلَي رَبِّ الْعَالَمِينَ. (شعرا/۱۰۹). ● فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ (اعراف/ ۶).	۷
۲۶. زبان مهرآمیز ۲۷. رعایت ادب و نزاکت اجتماعی ۲۸. جذب مخاطب	● قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ. (اعراف، ۶۱). ● فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى ... (طه، ۴۴).	۸
۲۹. روشن و واضح سخن گفتن ۳۰. پرهیز از به‌کارگیری اصطلاحات و واژه‌های پیچیده و دشوار ۳۱. متناسب با سطح فهم و دانش مخاطب سخن گفتن	● وَأَخْلَفَ عَقْدَةً مِّن لِّسَانِي. يَقْفَهُوا قَوْلِي. (طه/۲۷-۲۸). ● وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا. (نساء، ۶۳).	۹
۳۲. نرم خویی و مهربانی	● وَإِنَّكَ لَعَلِي خُلِقَ عَظِيمٍ. (قلم، ۴). ● فِيمَا رَحْمَةً مِّنَ اللَّهِ لَئِن لَّمْ يَكُنْ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا الْقَلْبِ لَأَنفَضُوا مِّن حَوْلِكَ ... (آل عمران/۱۵۹).	۱۰

جدول ۲. (ادامه)

کدهای باز	آیات	
۳۳. دلسوزی برای هدف ۳۴. سخت کوشی در دستیابی به هدف ۳۵. حرص در رسیدن به هدف	● لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (توبه، ۱۲۸). ● فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ بِأَخْعِ نَفْسِكَ عَلَيَّ أَتَارِهِمْ ...	۱۱
۳۶. تواضع و فروتنی ۳۷. پرهیز از تکبر و برتری طلبی	● إِنَّ الَّذِينَ يَجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنِّي فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كَبِيرٌ مَا هُمْ بِالْعَالِيَةِ (غافر، ۶۵). ● قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ... (کهف، ۱۱۰) ● وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (شعرا، ۲۱۵).	۱۲
۳۸. دوستی با دوستان خدا و دشمنی با دشمنان خدا ۳۹. موافقت یا مخالفت با یک امر براساس رضای خدا و میتنی بر سلوک نبوی ۴۰. مرزبندی با دشمنان خدا، پیامبر و امام	● وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ (توبه ۱۱۴). ● ... وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا (فرقان، ۵۲).	۱۳
۴۱. تأکید بر انتقال فرهنگ‌های اصلی و ضروری ۴۲. عدم نرمش در اصول	● قُلْ أَعَزَّيَّ اللَّهُ اتَّخَذَ وَلِيًّا فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ... (انعام، ۱۴). ● فَلَا تَطِعِ الْمُكَذِّبِينَ وَاذُوا لَوْ تَدَّهْنُ فَيُدْهِنُونَ (قلم، ۹).	۱۴
۴۳. مصداق عملی ارزش‌ها بودن، نه فقط نشان دادن ارزش ۴۴. برخورداری از علم و صبر به‌صورت توامان ۴۵. یقین داشتن به ارزش‌های ارائه شده	● وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا ... (سجده/۲۴).	۱۵
۴۶. الگو سازی ۴۷. ارائه نمونه عملی ۴۸. ارائه شاخص عملکرد	● لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ... (احزاب، ۲۱). ● قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ (ممتحنه/۴).	۱۶
۴۹. به‌کارگیری زمان مناسب برای ارائه مفاهیم موردنظر ۵۰. توجه به میزان آمادگی مخاطب برای دریافت مفاهیم ۵۱. توجه به حالات و موقعیت مخاطب	● قَالَ مُؤَدِّكُمْ يَوْمَ الرِّينَةِ وَأَنْ يُخَشِّرَ النَّاسَ صُحَى (طه، ۵۹).	۱۷
۵۲. داشتن برنامه‌ریزی و تدبیر برای فرایند فرهنگ‌پذیری ۵۳. تربیت نیرو برای فرایند فرهنگ‌پذیری ۵۴. شناسایی نیروهای هم هدف ۵۵. مدیریت ۵۶. نظر خواهی و مشورت با مخاطبان در برخی امور ۵۷. شخصیت دادن به مخاطب	● وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اشدُّ بِهِ أْزْرِي ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ (طه، ۲۹-۳۲). ● وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ... (ال عمران، ۱۵۹).	۱۸

جدول ۲. (ادامه)

کدهای باز	آیات	
۵۸. شناخت ظرفیت مخاطب ۵۹. توجه به اقشار مختلف و تنوع مخاطبان ۶۰. به کارگیری روش‌های فرهنگ‌پذیری متناسب با خصوصیات مخاطبین	<ul style="list-style-type: none"> ● لَا يَكْلَفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا (طلاق، ۷). ● إِنَّا مَعَاشِرَ الْإِنْبِيَاءِ أَمْرُنَا أَنْ نَكَلِمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ (پیامبر اکرم ص). ● خطابات قرآنی مثل «للعالمین» (فرقان، ۱)، «لنناس» (نساء، ۱۲۶). ● يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا (نساء، ۱۳۶). 	۱۹
۶۱. پرهیز از اجبار و زور ۶۲. فراهم آوردن بستری برای اندیشیدن و پرسشگری مربی و در نهایت انتخاب آزادانه	<ul style="list-style-type: none"> ● فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿۲۱﴾ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ ﴿۲۲﴾ (غاشیه، ۲۱ و ۲۲). ● فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ (آل عمران، ۲۰). 	۲۰
۶۳. ارائه محتوا به صورت مرحله به مرحله ۶۴. پرهیز از حرکتهای دفعی و انتظارات زودبازده	<ul style="list-style-type: none"> ● وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُتَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ... (فرقان، ۳۲). ● آیات مربوط به تحریم شراب، آیات مربوط به مراحل ابلاغ رسالت پیامبر (ص) 	۲۱
۶۵. برانگیختن احساسات مخاطب	<ul style="list-style-type: none"> ● ... أَيْحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ... (حجرات، ۱۲). ● وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِنَّمَا يَنْبَلِغُنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرُ ... (اسراء، ۲۳). 	۲۲
۶۶. داشتن نظم در برنامه فرآیند فرهنگ‌پذیری ۶۷. داشتن زمان و مکان مشخص برای انجام کارها	<ul style="list-style-type: none"> ● فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقَعُودًا وَعَلَى ... (نساء، ۱۰۳). ● أَقِمِ الصَّلَاةَ لِلدُّلُوكِ الشَّمْسِ إِلَيَّ غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ ... (اسراء، ۷۸). ● ... وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ... (بقره، ۱۸۷). 	۲۳
۶۸. مداومت و استمرار در انجام یک کار ۶۹. ارزیابی عملکرد	<ul style="list-style-type: none"> ● الَّذِينَ هُمْ عَلَيَّ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ (معاوج، ۲۳). ● وَالَّذِينَ هُمْ عَلَيَّ صَلَاتِهِمْ يَحَافِظُونَ (معاوج، ۳۴). ● حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تَحَاسِبُوا (پیامبر گرامی اسلام). 	۲۴
۷۰. نهادینه بودن فرهنگ موردنظر در خود مربی ۷۱. هماهنگ بودن عمل و گفتار مربی ۷۲. پیشگام بودن در عمل	<ul style="list-style-type: none"> ● أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ ... (بقره، ۴۴). 	۲۵

در مجموع تعداد ۷۲ کد باز در دوسطح کدگذاری محوری و منتخب طبقه‌بندی شد. یعنی ابتدا کدهای باز دارای مفهوم مشابه شناسایی و در یک طبقه دسته‌بندی شدند (زیرمقولات) سپس همه آن‌ها در سه‌دسته از سطوح یادگیری شامل سطح شناختی، سطح عاطفی و سطح عملی قرار گرفتند. در نهایت زیرمقولات در ۴ دسته کدهای منتخب (مقولات) به ترتیب: راهبردهای فرهنگ‌پذیری، مقدمات، اصول و روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها جای گرفتند (طبق جدول ذیل).

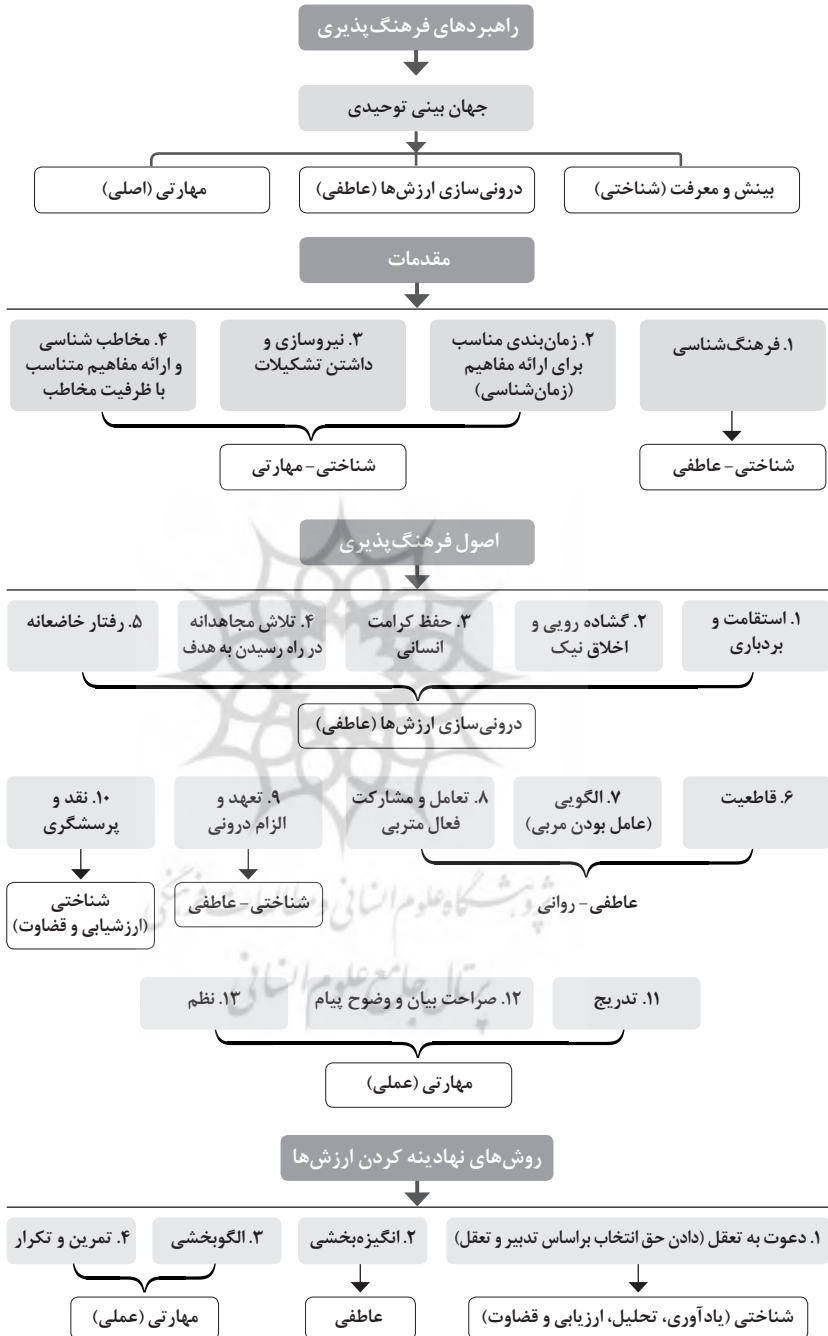
جدول ۳. کدگذاری محوری و منتخب مقولات استخراج شده از تحلیل متن قرآن کریم

منبع کدهای باز	کدهای محوری	کدهای منتخب
۲۱	بینش و معرفت (شناختی)	راهبرد فرهنگ‌پذیری
۳۹، ۳۸، ۲۳، ۲	درونی‌سازی ارزش‌ها (عاطفی)	
۴۰	مهارتی (عملی)	
۱۰، ۹	فرهنگ‌شناسی	مقدمات
۵۱، ۵۰، ۴۹	زمان‌بندی مناسب برای ارائه مفاهیم (زمان‌شناسی)	
۵۴، ۵۲ ۵۵، ۵۳	نیروسازی و داشتن تشکیلات	
۶۰، ۵۹، ۵۸	مخاطب‌شناسی	
۱۹، ۲۰، ۱۸، ۱۷	استقامت و بردباری	اصول
۳۲، ۲۴	گشاده رویی و اخلاق نیک	
۲۸، ۲۷، ۲۶	حفظ کرامت انسانی	
۵۶، ۳۴، ۳۳	تلاش مجاهدانه در راه دستیابی به هدف	
۳۷، ۳۶	رفتار خاضعانه	

جدول ۳. (ادامه)

کدهای منتخب	کدهای محوری	منبع کدهای باز	
اصول	قاطعیت	۴۵، ۴۱، ۴۲	
	(عاطفی-روانی)	الگوی (عامل بودن مربی)	۷۲، ۷۳، ۷۱، ۴۱، ۴۳
		مشارکت فعال مربی	۶۱، ۵۷، ۵۶
	(عاطفی)	تعهد و الزام درونی	۲۵
	ارزشیابی و قضاوت (شناختی)	نقد و پرسشگری	۶۲
	مهارتی (عملی)	تدریج	۶۴، ۶۳
		صراحت بیان و وضوح پیام	۳۱، ۳۰، ۲۹
نظم		۶۷، ۶۶	
روش‌های نهاده‌ینه کردن ارزش‌ها	شناختی (یادآوری، تحلیل، ارزیابی)	دعوت به تعقل (دادن حق انتخاب براساس تدبیر و تعقل)	۱۱، ۸، ۷، ۶، ۴، ۱، ۲، ۳
		انگیزه‌بخشی	۶۹، ۱۳، ۱۲
	(عاطفی)	الگویبخشی	۶۵، ۱۶، ۱۴، ۱۵، ۵
	مهارتی (عملی)	الگویبخشی	۴۸، ۴۷، ۴۶
		تمرین و تکرار	۶۸
		درونی‌سازی ارزش‌ها (عاطفی)	۳۹، ۳۸، ۲۳، ۲
	مهارتی (عملی)	۴۰	

با توجه به یافته‌های پژوهش، چارچوب مفهومی از فرآیند فرهنگ‌پذیری براساس تحلیل محتوای قرآن کریم و سیره انبیاء در نمودار ۳، ارائه و تبیین می‌گردد.

نمودار ۳. چارچوب مفهومی از فرآیند فرهنگ‌پذیری براساس
تحلیل محتوای قرآن کریم با توجه به یافته‌های پژوهش

ب. مرحله دوم، کار در عرصه: مصاحبه نیمه ساختار یافته به منظور یافتن نقش**مدارس در فرآیند فرهنگ پذیری**

در بخش دوم پژوهش پس از استقراء مؤلفه‌های قرآنی در فرآیند فرهنگ پذیری، نقش مدارس در فرآیندهای سه گانه (آموزشی/ پرورشی/ سازمانی) در فرهنگ پذیری از طریق مصاحبه با مدیران و معلمان احصاء شد (طبق جدول ۷).

**جدول ۴. مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها در مدارس
بر اساس کدهای باز و محوری**

کدهای باز	کدهای محوری	طبقه
تکرار و تمرین عملی	تمرین و تکرار	روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها
تثبیت ارزش‌ها با تمرین و تکرار		
مداومت در بیان یک ارزش و تذکر پیوسته ارزش‌ها به روش‌های متنوع (تکرار و تمرین)		
ایجاد علاقه به یک رفتار با تکرار زیاد و عادت		
روش گفت‌وگو و گفتمان (بیان تجارب)	گفت‌وگو و مناظره	
مباحثه		
پرسش و پاسخ		
نقد و وارسی کلیپ و فیلم توسط فراگیران (نقد و مباحثه هدایت شده)		
فراهم کردن شرایط برای اظهار نظر آزادانه دانش‌آموزان		
تشکیل کلاس‌های پرسش و پاسخ (گفتمان بین فردی)		
مباحثه گروهی با حضور معلم مسلط		
پاسخگویی هوشمندانه به شبهات نوجوان		
برگزاری میزگردهای آزاداندیشی		
گفت‌وگوی مستقیم با دانش‌آموزان		
بیان تجربیات شخصی معلم در صحبت‌های مستقیم (گفت‌وگو و انتقال تجارب)	گفت‌وگو و مناظره	
فرصت به دانش‌آموزان برای گفت‌وگو و بیان نظرات و تجربیات خود (خودبینی / خود اظهار نظری فراگیران)		

جدول ۴. (ادامه)

کدهای باز	کدهای محوری	طبقه
<ul style="list-style-type: none"> ● بحث دوستانه پیرامون ارزش‌های مطرح شده (گفتمان ارزشی بین دانش‌آموزان و معلمان) ● فراهم بودن فضای بحث و گفت‌وگو در کلاس‌های دروس عمومی ● پی بردن به شخصیت و طرز فکر دانش‌آموزان در خلال بحث‌ها و گفت‌وگوهای آزادانه ● هدایت بحث‌ها و گفت‌وگوهای پیش آمده در کلاس برای بیان ارزش‌ها و فرهنگ موردنظر ● گفت‌وگو درباره ارزش‌ها و نتیجه‌گیری دانش‌آموز در انتهای بحث 	(ادامه) گفت‌وگو و مناظره	روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها
<ul style="list-style-type: none"> ● به‌کارگیری روش‌های غیرمستقیم (تربیت عملی) ● مشاهده و ادراک حسی ● تربیت عملی (آموزش غیرمستقیم) ● جست‌وجوی مصادیق ارزش‌ها در محیط زندگی ● کشف ارزش‌ها در بستر زندگی ● آموزش به روش عملی (غیرمستقیم) ● نشان دادن عملی ارزش‌ها در موقعیت‌های خارج از درس و مدرسه (تربیت عملی) ● یادگیری مشاهده‌ای ● ایجاد فرصت تجارب ملموس ● استفاده از روش‌های تجربه کردن، مشاهده و لمس از نزدیک، آزمایش و ... (یادگیری مبتنی بر تجربه) ● استفاده از فیلم‌های مستند برای درس تاریخ (یادگیری مشاهده‌ای) ● ایجاد فرصت‌های ملموس و تجربه موقعیت‌های چالشی ● تمرین‌های عملی فراگیر برای ارزش آفرینی با همراهی معلم ● زمینه‌سازی و عدم به‌کارگیری روش‌های مستقیم در انتقال ارزش‌ها ● بیان نتایج و مزایای وجود یک ارزش در جامعه ● نشان دادن تأثیر پذیرش ارزش‌های درست در بهبود زندگی روزمره 	روش‌های غیرمستقیم (یادگیری مبتنی بر تجربه و عمل)	

جدول ۴. (ادامه)

کدهای باز	کدهای محوری	طبقه
	تدریج	روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها
● تدریج و آموزش مرحله به مرحله ارزش‌ها		
● ارائه مرحله به مرحله مفاهیم مطابق با سطح دانش آموز		
● ارائه مفاهیم به صورت مرحله به مرحله و بیان مقدمه		
	انگیزه بخشی	
● به وجود آوردن انگیزه از طریق ایجاد سؤال کردن		
● استفاده از ابزارهای تشویقی توأم با ارائه محتوای درست		
● تشویق توأم با آموزش جهت تعمیق ارزش‌ها		
● ایجاد رغبت برای انجام رفتار موردنظر با انگیزه‌های بیرونی		
● ایجاد انگیزه درونی از مصادیق روش باطن به ظاهر (تقویت و فعال‌سازی انگیزه‌های درونی نوجوان)		
● خلاقیت در انگیزه‌سازی		
● ایجاد انگیزه با انجام کار گروهی		
● تشویق و تقویت رفتارهای همسو با ارزش‌ها		
● شرطی‌سازی مثبت		
● تقویت باورهای توحیدی راهی برای ایجاد انگیزه		
	الگوسازی	
● معرفی الگوهای عملی (الگو بخشی)		
● پیشگام بودن معلم در پذیرش فرهنگ جدید و الگو قرار گرفتن (عامل بودن معلم و عوامل پرورشی و آموزشی به ارزش نوین)		
● نشان دادن مصادیق عینی و عملی ارزش‌ها		
● تأثیرپذیری دانش‌آموزان از یکدیگر (الگو قرار دادن دانش‌آموزان برای یکدیگر)		
● کمک از دانش‌آموزان برجسته و موردعلاقه همکلاسی‌ها برای تثبیت ارزش‌ها		
● بیان ارزش‌ها از زبان افراد محبوب و الگو در بین دانش‌آموزان		
● معرفی شخصیت‌های تاریخی مذهبی برای درونی‌سازی ارزش‌ها		
● الگوبرداری دانش‌آموزان از معلم خود		

جدول ۴. (ادامه)

کدهای باز	کدهای محوری	طبقه
<ul style="list-style-type: none"> ایجاد جذابیت با زیبا نشان دادن مصادیق فرهنگ موردنظر (جذاب‌سازی نمادها و سمبل‌های فرهنگی) استفاده از روش‌های انتقالی متعدد دارای خلاقیت و جذابیت برپایی نمایشگاه فرهنگی (برای عرضه کالا و خدمات فرهنگی) 	جذاب‌سازی	روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها
<ul style="list-style-type: none"> بیان فلسفه و ضرورت هر ارزش (معرفت‌سازی) تأثیرگذار بودن روش رسیدن یک ارزش از باطن به ظاهر فرد (معرفت‌افزایی تدریجی نوجوان) تکرار و تمرین رفتار ارزشی با اصل معرفت‌افزایی تبیین ارزش‌ها به وسیله بیان دلیل و فلسفه آن خودآگاهی درباره ارزش‌ها (تقویت خودآگاهی دینی) بیان علت شکل‌گیری یک ارزش و نیاز به آن در جامعه 	معرفت‌سازی	
<ul style="list-style-type: none"> کمک گرفتن از خود دانش‌آموزان (خودیاری فرهنگی) آموزش مدیریت ذهن به دانش‌آموزان (تقویت ذهن آگاهی دانش‌آموزان) 	خودیاری فرهنگی	
<ul style="list-style-type: none"> دعوت به تفکر و اندیشیدن به‌کارگیری روش تدبیر استنباط و مکاشفه و تدبیر قرآنی تقویت قدرت نقد فراگیران برای تحلیل وقایع و مستندات تاریخی ترغیب دانش‌آموز به تفکر درباره رفتار و نتایج آن (خودمراقبتی در دانش‌آموزان) فراهم کردن فرصت اندیشیدن، نقد و قضاوت کردن 	دعوت به تفکر و تعقل	
<ul style="list-style-type: none"> مشارکت فعال دانش‌آموزان در امور پرورشی استفاده از مشارکت دانش‌آموزان در مرحله تکرار و تمرین و تثبیت ذهنی تعامل و مشارکت خلاقانه دانش‌آموزان انتقال نقش محوری در کلاس از معلم به دانش‌آموز 	مشارکت و نقش فعال فراگیر	

روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها

جدول ۴. (ادامه)

کدهای باز	کدهای محوری	طبقه
<ul style="list-style-type: none"> مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان و کنترل و هدایت غیرمستقیم آن‌ها 	مسئولیت‌دهی	روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها
<ul style="list-style-type: none"> دادن اختیار و آزادی عمل و افزایش قدرت تصمیم‌گیری 		
<ul style="list-style-type: none"> بیان مفاهیم اخلاقی در درس قرآن 	رویکرد تلفیقی آموزش نه موضوع محوری	
<ul style="list-style-type: none"> استفاده از محتوای کتاب درس دینی برای بیان ارزش‌ها 		
<ul style="list-style-type: none"> ظرفیت بالای دروس علوم انسانی در ایجاد فضای گفت‌وگو و بحث‌های آزادانه 		
<ul style="list-style-type: none"> استفاده از محتوای کتب درسی تاریخ برای بیان ارزش‌ها (هویت دینی/ ملی) 		
<ul style="list-style-type: none"> جذاب‌سازی تدریس با به‌کارگیری روش‌های نوین (استفاده از تکنولوژی‌های روز) 	استفاده از رسانه‌های نوین آموزشی	
<ul style="list-style-type: none"> به‌کارگیری روش تصویرسازی 		
<ul style="list-style-type: none"> تثبیت ارزش‌ها در ذهن با ابزارهای تکنولوژیکی مختلف (کلپ، نصب پوستر، انیمیشن، فیلم، برگزاری مسابقه کتاب‌خوانی و ...) 		
<ul style="list-style-type: none"> استفاده از رسانه و جلوه‌های سمعی و بصری در کلاس درس 		
<ul style="list-style-type: none"> طرح‌ریزی پروژه‌های مشترک بین دروس مختلف 	پروژه‌های مشترک بین درسی	
<ul style="list-style-type: none"> انجام پروژه‌های مشترک بین دروس مختلف جهت انتقال ارزش‌ها 		
<ul style="list-style-type: none"> کمک گرفتن از روش بازی برای تمرین و تکرار مفاهیم 	بازی	
<ul style="list-style-type: none"> استفاده از روش تمرین و تکرار در قالب بازی 		
<ul style="list-style-type: none"> طراحی بازی‌های مختلف در مدرسه و بیان ارزش‌های مدنظر در خلال آن‌ها (بازی‌های آموزشی) 		
<ul style="list-style-type: none"> افزایش تأثیرپذیری از معلمان از طریق انجام بازی‌های گروهی (آموزش اثربخش از طریق بازی گروهی) 		

جدول ۴. (ادامه)

کدهای باز	کدهای محوری	طبقه
<ul style="list-style-type: none"> ایجاد رغبت در دانش‌آموز با برگزاری اردوها، مسابقات، همایش‌ها، کرسی‌های آزاداندیشی و ... برگزاری مسابقات و جشنواره‌های کتاب‌خوانی برگزاری اردوهای علمی/ فرهنگی مسافرت‌های هدفمند در انتقال ارزش‌های اخلاقی ارائه ارزش‌ها در یک محیط صمیمی و دوستانه مثل اردوها (تقویت و ایجاد جو دوستانه و صمیمی) 	برگزاری اردوها و مسابقات	روش‌های نهادینه کردن ارزش‌ها
<ul style="list-style-type: none"> تدریس معکوس در محتوی درسی قرآنی/ معارفی و علوم اجتماعی 	تدریس معکوس	
<ul style="list-style-type: none"> به‌کارگیری روش اقتناع 	روش اقتناع در انتقال ارزش‌ها	
<ul style="list-style-type: none"> به‌کارگیری روش‌های همگرا و واگرا در کنار هم برای نهادینه‌سازی ارزش‌ها استفاده از روش‌های همگرا برای تثبیت یادگیری و شناخت استفاده از روش‌های واگرا برای ایجاد توانایی ایده‌پردازی و حل مسأله 	همگرایی و واگرایی در آموزش ارزش‌ها	
<ul style="list-style-type: none"> استفاده از موقعیت‌های پیش آمده در کلاس برای بیان ارزش‌ها 	ظرفیت‌آفرینی ارزشی	

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس هدف پژوهش حاضر که تبیین فرآیند فرهنگ‌پذیری براساس آموزه‌های اسلامی بود، یافته‌ها نشان داد: راهبرد اصلی در فرآیند فرهنگ‌پذیری تقویت توحید باوری است که در سه بعد شناختی (بینش و معرفت)، عاطفی (درونی‌سازی ارزش‌ها) و عملی (مهارتی) جلوه‌گر می‌شود. این اصل با یافته‌ اسدی (۱۳۸۸) مبنی بر دو راهبرد همگرایی و واگرایی - یعنی رسیدن به یک جهان‌بینی توحیدی، مطابقت دارد. تعامل مبتنی بر توحید باوری و ایجاد جهان‌بینی توحیدی هم در تربی و هم در مربی و کلیه

عاملان مؤثر در این فرآیند است. دانش‌آموزی که باور توحیدی داشته باشد انگیزه‌اش برای یادگیری و پذیرش ارزش‌های صحیح بیشتر خواهد بود. معلمی که به توحید اعتقاد قلبی داشته باشد سعی می‌کند کار را به بهترین نحو و برای رضای خدا انجام دهد. در نتیجه استقامت و بردباری بیشتری خواهد داشت ضمن اینکه تلاش بیشتری می‌کند تا ارزش‌های صحیح را به شاگردانش منتقل کند. به عبارتی توحیدباوری عامل مهم اقناع الگوهای ارتباطی است.

طبق یافته‌ها، برای رسیدن به این فرهنگ‌پذیری مقدماتی لازم است که با بسترسازی، جریان فرهنگ‌پذیری را تسهیل و زمینه را برای انتقال ارزش‌ها، پذیرش، اصلاح، تغییر و تکمیل فرهنگ فراهم سازد. براساس یافته‌های این پژوهش قبل از شروع فرآیند فرهنگ‌پذیری لازم است که شناخت فرهنگ (فرهنگ‌شناسی)، زمان‌شناسی و ارائه مفاهیم در زمان‌های مناسب، نیروسازی و داشتن تشکیلات و مخاطب‌شناسی و ارائه مفاهیم متناسب با ظرفیت افراد صورت بگیرد. این یافته، همسو با یافته‌های محقق الهی‌زاده (۱۳۹۴) است. وی در پژوهش خود به برخی از این مقدمات از جمله شناخت فرهنگ زمانه، نیازسنجی و نیروسازی اشاره کرده است. همچنین خاکپور، رنجبرهمقاوندی و گلی (۱۳۹۲) نیز به این موارد تحت‌عنوان فضاسازی اشاره کرده‌اند.

در جریان فرهنگ‌پذیری اصولی وجود دارد که عدم رعایت آن‌ها سبب خلل و نقصی در این فرآیند می‌شود. نویسنده در این پژوهش با تحلیل محتوای قرآن به ۱۳ اصل دست یافته که عبارت‌اند از: استقامت و بردباری، گشاده‌رویی و اخلاق نیک، حفظ کرامت انسانی، تلاش مجاهدانه در راه رسیدن به هدف، رفتار خاضعانه، قاطعیت، الگو و عامل بودن مربی، تعامل و مشارکت فعال متربی، تعهد و الزام درونی، نقد و پرسشگری، تدریج، صراحت بیان و وضوح پیام و نظم. سپس نویسنده هر کدام از این اصول را در سطوح یادگیری که شامل بعد شناختی، عاطفی و عملی است، قرار داده است. این اصول به دست آمده بابخشی از یافته‌های پایان‌نامه الهی‌زاده (۱۳۹۴) از جمله اصل استقامت و بردباری، رفق و مدارا، انعطاف‌پذیری، تکریم، صراحت بیان و... همسو می‌باشد.

مؤلفه احصاء شده دیگر در تحلیل محتوای قرآنی، روش فرهنگ‌پذیری بود که در ۴ دسته معرفی شد از جمله: دعوت به تعقل (دادن حق انتخاب براساس تدبیر و تعقل)، انگیزه‌بخشی، الگوبخشی و تمرین و تکرار به کار گرفته می‌شود که روش دعوت به تعقل

در سطح‌شناختی (یادآوری، تحلیل، ارزیابی و قضاوت)، روش انگیزه‌بخشی در بعد عاطفی و روش‌های الگوبخشی و تمرین و تکرار هم در بعد مهارتی قرار دارند. برخی از این روش‌ها در پژوهش‌های حاجی‌احمدی (۱۳۸۵)، الهی‌زاده (۱۳۹۴)، شریفی و جعفری‌نسب (۱۳۹۴)، شایگان و سهرابی (۱۳۹۶)، اسحق‌شیرف‌آبادی (۱۳۹۱) و درویش (۱۳۹۵) نیز آمده است.

در بخش دوم در مرحله کار در عرصه، به‌منظور احصای تجارب مدیران و معلمان در سطح مدارس براساس مؤلفه‌های شناسایی شده، پس از انجام مصاحبه با آن‌ها، دو دسته نقش‌شناسایی شد. دسته اول، آموزشی؛ روش‌های مستقیم (تمرین و تکرار در فرآیند تدریجی)، روش‌های غیرمستقیم (یادگیری مبتنی بر تجربه و عمل)، روش نیمه‌مستقیم (بحث و گفت‌وگو، مناظره) و دسته دوم، انگیزه‌بخشی؛ (خودیاری فرهنگی و روش اقلان فرهنگی و...). در میان این نقش‌ها، نقش آموزش نیمه‌مستقیم از جمله بحث و گفت‌وگو و مناظره از بیشترین تأکید و فراوانی کدهای باز و همچنین براساس نظرات مصاحبه‌شوندگان پرکاربردتر بیان شده است. علاوه‌براین استفاده از روش‌های غیرمستقیم و مبتنی بر تجربه و عمل و نیز روش انگیزشی اقلان می‌تواند بسیار مؤثر باشد. این یافته‌ها با بخشی از یافته‌های پژوهش‌های توکلی و زارعان (۱۳۹۴)، شریفی و جعفری‌نسب (۱۳۹۴)، انصاری و محسنی‌پور (۱۳۹۷)، درویش (۱۳۹۶) و علوی و حاج‌غلامرضایی (۱۳۹۱) مطابقت دارد.

این پژوهش نیز همانند سایر پژوهش‌ها محدودیتهایی را در مسیر اجرایی داشت. از جمله محدودیت زمانی به‌علت دو مرحله‌ای بودن روش پژوهش. در این روش محقق باید صبر و حوصله‌ی زیادی را برای استخراج و دسته‌بندی مفاهیم و مقولات متحمل شود تا بتواند تفسیر خوبی از یافته‌ها ارائه دهد. در دسترس نبودن متخصصان و صاحب‌نظران در حوزه‌ی تعلیم و تربیت جهت انجام مصاحبه را می‌توان یکی دیگر از محدودیت‌های پژوهش نام برد. همچنین به‌دلیل شرایط پیش‌آمده در کشور به‌دلیل شیوع ویروس کرونا امکان مصاحبه‌حضور با معلمان و مدیران به‌دلیل تعطیلی مدارس وجود نداشت و مصاحبه‌ها از طریق ارسال پرسشنامه به ایمیل افراد و یا گفت‌وگو در فضای مجازی و در برخی موارد به شیوه ترکیبی (حضور/ گفت‌وگوی تلفنی و در شبکه‌های اجتماعی) صورت گرفت. علاوه بر این تعطیلی کتابخانه‌ها نیز دسترسی به منابع کتابخانه‌ای را دشوار می‌نمود.

در پایان محقق به برخی پیشنهادات پژوهشی اشاره می‌کند. بهتر است در پژوهش‌های بعدی شرایط ساخت پرسشنامه و اعتباریابی آن در مدارس متوسطه اول جهت سنجش میزان فرهنگ‌پذیری دانش‌آموزان فراهم شود. همچنین برای بررسی دقیق‌تر مرحله دوم پژوهش و تعمیم آن، تحقیق مشابهی در مورد پایه‌ها و مقاطع تحصیلی دیگر انجام گیرد. امکان‌سنجی مؤلفه‌های مفهومی فرآیند فرهنگ‌پذیری از دیدگاه اسلام از طریق موردکاوی‌های کمی و کیفی بررسی و تبیین شود. علاوه بر این لازم است نتایج پژوهش حاضر در قالب کارگاه‌ها و سمینارهایی ویژه در اختیار مربیان و دست‌اندرکاران در حوزه تعلیم و تربیت مخصوصاً معلمان قرار گیرد. همچنین مدارس باید یک بازنگری در اهداف و اولویت‌بندی آن‌ها داشته باشند و برنامه‌های فرهنگی را با برنامه‌ریزی بیشتر و کیفیت بهتر در مدارس اجرا کنند تا تأثیرگذاری لازم را داشته باشد.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از کلیه کسانی که در انجام این پژوهش همکاری کردند تشکر و قدردانی نموده، بی‌شک بدون یاری آن‌ها انجام این پژوهش میسر نبود.

قرآن کریم

- ابوالمعالی، خدیجه (۱۳۹۱). پژوهش کیفی از نظریه تا عمل. تهران: نشر علم.
- اسحق شرف‌آبادی، آذر (۱۳۹۱). بررسی شیوه‌های نهادینه کردن ارزش‌های دینی در میان دانش‌آموزان دوره ابتدایی از دیدگاه اسلام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی.
- اسدی، علی (۱۳۸۸). مواجهه آیات و روایات با جنبه‌های منفی فرهنگ‌پذیری. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- الهی‌زاده، عبدالله (۱۳۹۴). روش‌شناسی فرهنگ‌سازی بر پایه قرآن کریم و سیره پیامبر (ص). پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه قم.
- امین‌پور، فاطمه (۱۳۹۰). فرهنگ‌پذیری دینی و رسانه. مطالعات جوان و رسانه. ۲: ۱۰-۳۷.
- انصاری، مریم و محسنی‌فرد، محمدصادق (۱۳۹۷). بررسی دیدگاه دبیران دوره متوسطه پیرامون فرصت‌ها و تهدیدهای تربیت اخلاقی در نظام آموزشی. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی. ۶: ۷-۳۰.
- ایزدی، فواد و کاروان، عباس (۱۳۹۰). جنگ نرم، دموکراسی‌سازی امریکایی و نظریه امپریالیسم فرهنگی. راهبرد فرهنگ. ۱۶: ۷۷-۱۰۶.
- تقی‌پاره، فاطمه (۱۳۹۲). مطالعه عوامل روان‌شناختی تأثیر گذار بر فرهنگ‌پذیری دانشجویان. راهبرد فرهنگ. ۲۳: توکلی، احمد و زارعان، محمدجواد (۱۳۹۴). روش‌های گرایشی درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی اجتماعی در قرآن. نشریه معرفت. شماره ۲۱۵.
- جان احمدی، فاطمه و درزی، علی (۱۳۹۰). سازوکارهای اجتماعی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله در ایجاد تحول فرهنگی در مدینه. سخن تاریخ. ۱۳: ۱۲۷-۱۵۲.
- حاجی‌احمدی، محمود (۱۳۸۵). پیامبر اسلام (ص) و تغییر ساختار فرهنگی جامعه جاهلی. مجله علمی - پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان. شماره ۴۴ و ۴۵: ۱۴۳-۱۶۴.
- خاکپور، حسین؛ زنجیرهمقاوندی، زینب و گلی، مهرناز (۱۳۹۲). مهندسی فرهنگی نهادینه کردن موضوعات دینی در جامعه با رویکرد قرآنی. فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی. ۳: ۵۱۹-۵۴۰.
- خیری، حسن (۱۳۹۳). مبانی نظام اجتماعی اسلام. قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- دارایی، محمد (۱۳۸۷). بررسی کارکرد نهادهای آموزشی و تربیتی در توسعه فرهنگ و هنر کشور. مهندسی فرهنگی. ۳: ۲.
- درویش، زهرا (۱۳۹۵). شیوه‌های فرهنگ‌سازی عفاف اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم و فنون قرآن تهران، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۹۹). آنا‌تومی جامعه. تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار.
- زمان‌زاده، وحید؛ ولی‌زاده، لیلیا؛ رحمانی، آزاد و غفوری‌فرد، منصور (۱۳۹۵). مراقبت دلسوزانه در پرستاری: تحلیل مفهوم به روش هیبرید. مجله دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی تهران. ۴: ۳۶۲-۳۸۰.
- ساروخانی، باقر و صدقاتی‌فرد، مجتبی (۱۳۸۸). شکاف نسلی در خانواده ایرانی دیدگاه‌ها و بینش‌ها. پژوهش‌های جامعه‌شناختی. ۴: ۷-۳۲.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات آوای نور.
- شایگان، فریبا و سهرابی، حیدر (۱۳۹۶). روش‌های نهادینه‌سازی رفتار از دیدگاه اسلام. مجموعه مقالات کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی. ۳(۳): ۲۱۹-۲۴۲.
- شریعتمداری، علی (۱۳۹۳). جامعه و تعلیم و تربیت. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- شریعتمداری طهرانی، علی (۱۳۹۷). اشتغالات معلم و مسأله فرهنگ‌پذیری متعلم. تهران: نشر سخنوران.
- شریفی، عنایت‌الله و جعفری‌نسب، سیدحسین (۱۳۹۴). روش‌های قرآن در نهادینه‌سازی اخلاق در جامعه. پژوهش‌نامه معارف قرآنی. ۲۳: ۵۹-۸۴.
- شوهانی، معصومه؛ زمان‌زاده، وحید؛ ایرج‌پور، علیرضا و ولی‌زاده، لیلیا (۱۳۹۴). تحلیل و تصریح مفهوم همکاری با استفاده از مدل سه‌مرحله‌های هیبرید. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی ایلام. ۵(۲۳): ۱۴۳-۱۵۴.

- صالحی امیری، رضا (۱۳۹۵). مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی. تهران: انتشارات ققنوس.
- صداقتی فرد، مجتبی (۱۳۹۵). جامعه‌شناسی. تهران: نشر ارسباران.
- علاقه‌بند، علی (۱۳۹۵). *مبانی نظری و اصول مدیریت آموزشی*. تهران: نشر روان.
- علوی، سیدحمیدرضا و حاج‌غلامرضایی، مهناز (۱۳۹۱). روش‌شناسی آموزش ارزش‌های اخلاقی و دینی. *اسلام و پژوهش‌های تربیتی*. ۸: ۱۰۷-۱۳۲.
- عیوضی، غلامحسین (۱۳۹۴). بررسی جامعه‌شناختی شکاف نسلی در ایران پس از انقلاب اسلامی با تأکید بر عناصر فرهنگی هویت ایرانی. *مطالعات اجتماعی*. ۳(۳).
- غلامی، سمیه؛ ذاکری، مختار و زینلی، فاطمه (۱۳۹۸). مطالعه چگونگی نهادینه کردن نمازخوانی فرزندان نوجوان توسط والدین: ارائه مدل مطلوب با رهیافت گراند تئوری. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۱۲: ۱۱۹-۱۴۲.
- کرمی، ناصر؛ کچوئیان‌جوادی، رضا؛ قدمی، مجید و محبی، علی (۱۴۰۰). طراحی الگوی تربیت شهروندی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی برآمده از مؤلفه‌های مکتب اسلام. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۲۱: ۳۱-۵۲.
- محسنی، منوچهر (۱۳۹۶). بررسی در جامعه‌شناسی فرهنگی ایران. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- منافی‌شرف‌آباد، کاظم و زمانی، الهام (۱۳۹۱). نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه فرهنگی جامعه. *مهندسی فرهنگی*. ۱۳۴: ۷۳-۱۵۲.
- منطقی، مرتضی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- نقدی، اسدالله و روشنایی، علی (۱۳۹۱). روش‌های تربیتی (جامعه‌پذیری) پدران در خانواده‌های ایرانی از نگاه جوانان. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*. ۴(۳): ۳۹-۵۲.
- هاشم‌زاده، زهرا (۱۳۹۳). نقش حکومت در فرهنگ‌پذیری جامعه از منظر امیرمؤمنان (ع). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم حدیث، دانشگاه قرآن و حدیث.
- هاشمی، سیدحسین (۱۳۸۷). قرآن و آسیب‌شناسی ماهوی فرهنگ. *پژوهش‌های قرآنی*. ۵۴ و ۵۵: ۱۴۲-۱۷۱.

REFERENCES

- Berry, J. W. (2007). *Acculturation*. In J. E. Grouse, P. D. Hastings (Eds). *Handbook of Socialization: Theory and Research*. New York: Guilford.
- Berry, W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*. 46(1). 5-98.
- Berry, W.; Phinney, J. S; Sam, D. L; & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation, *International Association for Applied Psychology*, 55(3), 303- 332.
- Kefeng Fu .(2015). A Brief Literature Review on Acculturation Strategies of Overseas Students, *English Language Teaching*, vol 8, No.8.
- Kim, B.S.K., Alamilla, S.G. (2019). *Acculturation and Enculturation: A Review of Theory and Research*.
- Schachner, Maja K, Juang, Linda, Moffitt, Ursula and Fons J. R. van de Vijver. (2018). Schools as Acculturative and Developmental Contexts for Youth of Immigrant and Refugee Background, *European Psychologist* 23(1), 44-56.
- Zee, Karen and Jan Pieter van Oudenhoven (2022). Towards a dynamic approach to acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*. 88: 119-124.